

FRIESCHE SPREEKWOORDEN EN GEZEGDEN.

(Verzameld door WALING DYKSTRA).

Niet voorkomende in „Uit Friesland's Volksleven” Deel II
blz. 277 en vlgg.

Vervolg van deel XXI, blz. 224—291.

kâld.

Hantsjes kâld, foetsjes kâld, pine yn 'e bûk; krûp by heit en mem yn 'e hoek. Van een vertroeteld kind.

It steed is kâld. De plaats is koud = ledig, waar ik iets had gelaten of geborgen. Het is verdwenen — door diefstal of anders.

Dat komt my net oan mijn kâlde kleen. Dat komt me niet aan mijn koude kleeren; het hindert me niets.

Kâld wetter kin ek hjit. Koud water kan wel heet worden. Een koelbloedige kan soms in vuur geraken, een droogstoppel wel verliefd worden.

Gau hjit en gau kâld lyk as in bliken panne. Spoedig heet en spoedig koud evenals een blikken schotel; spoedig opgewonden, spoedig weêr kalm. Van hartstochtelijke, zenuwachtige menschen.

Hy wurd't dêr hjit noch kâld fen. Hij wordt daar heet noch koud van. Die zaak, dat geval, die toespraak (ook vermaning of berisping) maakt op hem geenerlei indruk, laat hem onverschillig.

Hy het soarch, dat er him oan kâld wetter barne scil. Hij vreest zich aan koud water te zullen branden. Hij is angstvallig voor gevaar dat niet bestaat.

kat.

In kat komt altyd op foetten del. Een vallende kat komt altijd op hare pooten terecht. Van iemand die zich door allerlei moeilijkheden weet te redden.

Hy is sa klomsk as in kat, zoo kouwelijk als een kat.

Dêr is hwet yn, dat de kat net ite wol. Daar, in dien pot of schotel is iets, wat de kat niet wil eten, n.l. zeer heete spijs.

In kat-ûle onder de raven. Een kat-uil onder de raven; iemand in een gezelschap waar hij niet behoort.

Hja knipe de kat yn 't tsjuster. Zij voeren in stilte, in 't geheim, iets verdachts (onzedelijks) uit.

Hwa wol de kat de skillê oanhingje. Ook: de kat de bel oanbine. Nederl.: Wie wil de kat de bel aanbinden?

Dy twa akkedearje as katten en hounen. Die twee accordeeren (harmonieeren) als katten en honden. Zij twisten dikwijls.

Ljeavje de kat, den hest de stirt ta. Lief (noem lieve) de kat, dan heb je den staart toe. Antwoord van een afkeerig meisje als een jongen haar „lieve” noemt.

(Dat is mines). Hwet de kat skyt is dines. Gij hebt hier niets te eischen.

keal (kalf).

Ik wol 't gouden keal net oanbidde. Ik wil het gouden kalf niet aanbidden; niemand vleien of eeren om zijn geldbezit.

Dat is in bollekeal. Dat is een stierkalf. Wanneer iemand een nadeeligen koop heeft gesloten — tegen zijne berekening.

Hwet is der in drokte op 'e keallemerk! Wat is er veel drukte op de kalvermarkt. Gezegd bij elke buitengewone bedrijvigheid.

Nou komme de keallen út it hok. Nu komen de kalvers uit 't hok; nu komen de schelmstukken (de snakerijen) aan den dag, nu verneemt men 't ware van de zaak. Vgl. dl. II, 357a.

keap, keapje.

Hy het net folle to keap. Hij heeft niet veel te koop; spreekt niet veel — uit bedeesheid of schuldgevoel.

Hja kinne him wol fyfskapt for lekken forkeapje. Men kan hem wel vijfschacht (zeker weefsel) voor laken verkoopen. Hij laat zich gemakkelijk iets wijs maken.

Me moat de graenfrucht net yn 'e kerl forkeapje. Men moet de veldvruchten niet onrijp verkoopen = zich niet ontdoen van iets dat nog voordeel kan opleveren.

Hy wol ús stront for saffraen forkeapje. Hij wil ons stront voor saffraen verkoopen, knollen voor citroenen.

Keapjen hwet me net nédich het jowt follichheid yn 'e hûs en legens yn 'e pong. Te koopen wat men niet behoeft geeft overvolheid in huis en ledigheid in de beurs.

Hy kin net sonder kwea verkocht wurde. Hij (het paard) kan niet zonder kwaad (gebreken) worden verkocht. Overdr. van een persoon die niet deugt.

kenne (kennen).

Hy ken de sé wol oan 't razen. Hij kent de zee wel aan het bulderen, begrijpt wel wat er gaande is.

Ik ken dat brousel wol. Ik begrijp wel uit wat bron het komt. (Van laster, tegenwerking, enz.).

Ho goed ken 't keal syn moer. Hoe goed kent het kalf zijne moeder.

Alle keapers binne nin kenders. Alle koopers zijn geen kenners — van de waar.

Onbikend is onbiklage. Onbekend is onbeklaagd. Voor 't lijden van een onbekende heeft men geen medegevoel.

It iene beest ken 't oare. Het eene beest kent het andere. Twee personen van gelijke geaardheid, begrijpen elkander gemakkelijk.

Ik ken him fen hjouwer ta grôt. Ik ken hem van haver tot gort, van kindsbeen aan.

kinne (kunnen).

Alles kin as 't mei fordrach giet. Alles is uitvoerbaar als het met overleg, geleidelijk, wordt gedaan.

Dy 't de fleet net folgje kin moat thús bliuwe. Wie niet naar eisch kan meedoen, dient zich terug te houden.

Dat kin 'k wol yn in hól kies bergje. Dat berg ik wel in een holle kies. (Schimpend van eene kleine portie spijs).

Min kin him wol yn in fodtsje biteare. Men kan hem in een lapje bevouwen, hij is zeer gedwee.

Dat kin de brune net lúke, de swarte moat er by. Dat kan het bruine paard niet trekken, het zwarte moet er bij. Ik kan dat alleen, zonder hulp van een ander niet betalen.

Hy kin opstouwe as in dófpot. Hij kan opstuiven als een doofpot, is kort aangebonden, kittelloorig.

Hy forjit folle dy net skriuwe kin. Hij vergeet veel, die niet schrijven kan.

Min kin him wol oan 'e kakebiennen ophingje. Men kan hem aan zijne kaken ophangen, zoo mager is hij.

Dy 't net kin is frij en dy 't net wol ek. Wie niet kan wordt (natuurlijk) vrijgesteld en wie niet wil (onwillig is) stelt zich zelf vrij.

Hy kin him wol frij skermje. Hij kan zich wel vrij schermen = verdedigen. Vgl. Dl. II 330b.

Al hwet kin, dat kin net. Wat ook moge kunnen, dat kan niet. Daar is geen denken aan.

Hy kin him wol trijeris yn 't roun. Hij kan hem wel drie-maal in het rond; is veel geslepen, veel handiger, veel bekwamer.

It kin lang dúrje ear 't men de hele wráld bidragen het. Het kan lang duren vóór men de geheele wereld bedrogen heeft. Bedriegers vinden altijd weér lieden, die ze kunnen beetnemen.

Wy kinne wol tagelyk sjonge, mar net tagelyk prate. Wij kunnen wel allen tegelijk zingen, maar niet spreken. Het spreken, in eene samenkomst, dient ordelijk te gaan.

Dêr kin 'k neat mei opjeje. Daar kan ik niets meê opjagen, b.v. met een ongeoeffenden hond. Die persoon, dat voorwerp kan mij voor niets dienen, is ongeschikt.

Hy kin onthálde fen toalf úre ôf ont middei ta. Hij kan onthouden van twaalf uur tot middag. Hij heeft een slecht geheugen; eig. is zeer achteloos.

Men kin 't er sa ôf skeppe. Men kan het er zoo af scheppen,

duidelijk merken, dat hetgeen er gezegd wordt eene nevenbedoeling heeft.

Ik moat ris sjên ho fier ik springe kin. Ik wil eens beproeven hoever ik springen kan, hoe ver mijne krachten reiken, mijne finantiën toereikend zijn, mijne beschikbare voorraad strekt.

Kin er my in stikel stekke, hy scil 't net litte. Ziet hij kans mij eene bittere onaangenaamheid te berokkenen, hij zal het niet nalaten.

It kin my neat skéle ho 't de wráld draeit, as ik it mar goed ha. Het kan mij niets schelen hoe de wereld draait, wanneer ik het slechts goed heb. Gezegde van een zelfzuchtige, afkeerig van drukte zonder gewin.

Hy (hja) kin wol yn hjar (him) ta foer. Hij (zij) kan wel in haar (hem) als voering dienen. Hij (zij) is veel kleiner dan zij (hij).

Hy kin mar op syn poat sûge. Hij mag maar op zijn poot zuigen, zich met niets tevreden stellen.

Sonder boppelippe kin men net fluitsje. Zonder boventlip kan men niet fluiten; zonder goed gereedschap geen goed werk maken; zonder geld niets uitvoeren.

It kin mál as 't er goed op wierret. Het kan vreemd loopen, wanneer alle omstandigheden samenwerken.

Dêr kinst wol op wachtsje, mar net op festje. Daar kunt ge wel op wachten, maar niet op vasten. Gij zult er nog lang op moeten wachten.

Dat hoekje to boppe, den kinne wy alle rekken sile. Dat hoekje te boven, dan kunnen we alle verschillende richtingen (der bochtige vaart) zeilen. — Is die zwaarigheid overwonnen, dan zullen we voorspoed hebben.

Sa lang as de beam bloeit kin er ek frucht drage. Zoolang de boom bloeit kan hij ook vrucht dragen. Ook van vrouwen.

Earst leare en den kinne en den bigjinne. Eerst leeren, dan kunnen, dan beginnen. Voor men iets voldoende geleerd heeft mag niet verlangd worden dat men 't kan, — of: moet men er niet aan willen meedoen.

Dat kin net folle narjen fele. Dat voorwerp kan niet veel

gepeuter (letterk. geplaag) verdragen, het is licht breekbaar. Overdr. Hy kin net folle narjen fele, hij verdraagt niet veel scherts, is prikkelbaar, lichtgeraakt.

Hy kin net koart krieme. Hij kan niet kort om den hoek zwenken; niet kort tot de zaak komen, niet kort en goed iets afdoen. Vgl. Dl II, 330.

Hy kin yn alle bochten. Hij kan in alle bochten, zich krommen en buigen zooals hij wil. Hij weet zich naar alles te schikken.

Dy 't goed mei de sjerpkwast omgean kin bringt it fier. Wie goed met de stroopkwast weet om te gaan (de rechte slag van vleien heeft) brengt het ver.

Hy kin syn brief net lêze. Hij kan zijn brief niet lezen. Hij heeft meer spijs op zijn bord genomen dan hij kan op-eten.

Kin 't net út 'e langte, den moat it út de breedte. Kan het niet uit de lengte, dan moet het uit de breedte komen. De kosten, die men zich veroorlooft voor 't een of ander, zullen wel gevonden worden, hoe dan ook.

Wy kinne elkoar wol mei 't reau foarby. Wij kunnen elkaar wel per rijtuig passeeren, zonder elkaar in de wielen te rijden. Wij kunnen onze zaak wel zonder twist, tot wederzijdsch genoeg afdoen.

klaeije, klean.

Dat giet yen net yn'e klean sitten. Dat gaat (blijft) iemand niet in de kleeren zitten, bv. eene bekleuming. Overdr. een belangrijk geldelijk verlies. — Ook: Dat giet yen fierder as de klean, het gaat iemand verder dan de kleeren.

Ik ha him ris yn'e klean stitsen. Ik heb hem eens in de kleeren gestoken; letterl. hem aan een nieuw pak kleeren geholpen, fig. hem gelukkig gemaakt met iets dat hij gaarne had.

Al binne myn klean skoerd, it hert is lykwol heel. Al zijn mijne kleeren gescheurd (al ben ik dood-arm) het hart is evenwel ongeschonden.

Dat liket in opklaeide slúkskeaf. Dat mensch lijkt een aangekleede strooschoof. Van een lang, mager, stordig gekleed vrouwspersoon. — Ook: It hinget er om as in opklaeide hjouwerskeaf = haverschoof.

Ik hie my dêr al for klaeid. Ik had mij daar reeds voor gekleed; mij er op voorbereid.

De modder op in oarmans baitsje kin gjin sjippe wêze for myn smoarge klean. Het slijk op eens andermans wambuis kan geen zeep zijn voor mijne bemorste kleeding. Eens andermans wandaden vergoelijken de mijne niet.

Ast my net hieste en dyn klean net, den scoest neaken rinne moatte. Hadt ge mij niet en uwe kleederen niet, dan zoudt ge naakt moeten loopen. — Schertsend: Gij hebt veel aan mij te danken.

Dêr komt er net sonder kleanskoerren of. Daaraan ontkomt hij niet zonder kleerscheuren. Hij zal schade lijden bij die zaak, b.v. een faillieten boedel.

Dêr 't men for útgiet, dêr moet men yen for klaeije. Waar men voor uitgaat, daar moet men zich voor kleeden. Wat men onderneemt of op zich neemt, daar moet men voor toegerust zijn, zich hebben bekwaamd.

Vraagt men iemand of hij zich voor dit of dat berekend acht, dan zal het antwoord kunnen zijn: „Dêr klaei ik my for”, daar sta ik voor in, daar ben ik zeker van. — Ik forstean myn hantwîrk, dêr klaei ik my for.

Misschien is de eigenlijke beteekenis: In wiens dienst men is, diens liverei moet men dragen. Het spreekw. wordt ook gebruikt in de bet.: Voor de richting die men is toegedaan, behoort men overal en altijd uit te komen, zonder te huichelen of zijne meening te verbloemen. Men moet kleur bekennen.

klompen.

Hy komt mei de klompen yn 't spil. Hij komt met de klompen in het spel; vaart lomp en plomp uit — in een gezelschap.

De âlde hazzen tsjugge de klompen út. Oude hazen trekken de klompen uit. Zij loopen zeer hard.

Hy het de klompen (schoen) op 't boerd set. Hij heeft zijne klompen (schoenen) op de plank gezet, is overleden.

De boksen scille de klompen (schoen) net bite. De broeks-pijpen zullen de klompen (schoenen) niet bijten. Gezegd als iemand een broek met (te) korte pijpen draagt.

kluijen.

Dêr kriget er kluijen oan. Daar krijgt hij kluiven aan; dat werk, die taak zal hem moeilijk vallen.

Hirde keaten binne kwea to kluijen. Harde kooten (beenderen) zijn moeilijk te bekluiven.

komme.

Hy komt ek dy 't efternei komt. Hij komt ook die achterna komt. — Thans: Let kommen (het late komen) is ek kommen.

Hy is oer de bôge komd. Hij is over den boog gekomen, 50 jaar geworden. — Op de oude kinderprent „De trap des o u d e r d o m s” ziet men een boog, halven cirkel, met aan weerszijden vijf trappen, staande de 50-jarige op de hoogste trap, eigenlijk op de kruin van den boog. Deze prent is omstreeks 1840 ook uitgegeven met frieschen tekst, nl. voor iedere trap een tweeregelig rijm.

Hy is út de finne yn 'e yester komd. Hij is uit het weiland in de melkplaats gekomen; heeft het veel minder gekregen.

Dou bist hjir jister net komd. Ge zijt hier gisteren niet gekomen, dus genoegzaam met alles bekend om te weten wat u te doen staat.

Ik kaem him op 'e helt tomiette. Ik kwam hem halverwege tegemoet; ik maakte hem de zaak zoo gemakkelijk mogelijk.

Dy faem komt de feinten (vrijers) wol op 'e helt tomiette. Die meid is aanvulliger dan eigenlijk wel betaamt.

Hy kaem my dwers foar de boech. Hij kwam mij dwars voor den boeg, — in mijn vaarwater.

De búgel komt to faek los. De knipbeugeltasch (waarin voorheen de vrouwen geld bij zich droegen) wordt te dikwijls geopend, de vrouw geeft te veel uit.

Dy 't hwet het komt hwet nei. Die iets heeft krijgt er gemakkelijk iets bij.

Dat komt sa út nei de streek fen 'e fyoele. Het komt aldus uit volgens de streek (het strijken) der flool. De omstandigheden brengen het meê dat ik aldus en niet anders handel.

Hy komt op 'e kluten. Hij komt op zijn verhaal; na moeite en inspanning komt hij in goeden doen, na lange ongesteldheid weër tot herstel.

Dat is al foarby. Dêrfen komt it nij. In het verleden ligt het heden.

Hy komt altyd as in oar der al lang wêst het. Hy komt altijd en overal te laat.

Hy komt him op syn lea. Hy komt hem op zijn leder, (huid) geeft hem slaag. Fig. komt hem lastig vallen om betaling van verschuldigd geld.

Hy komt my op 't sear. Hij treft mij op eene gevoelige, pijnlijke plek; hij krenkt mijn eergevoel.

Hy kin net fierder komme as syn keatting rikt. Hij kan niet verder komen dan zijne ketting reikt. (Zinspeling op een kettinghond.) Hij heeft rekening te houden met zijn (vooral geldelijke) omstandigheden.

Hy komt yn syn twade jeugd. Van een bejaard man die nog eens huwt.

Komst dou nou mei dyn weak daei? Kom je nu met je week deeg ons lastig vallen, terwijl het ons niet voegt?

It is moai waer. Pas op dat er gjin tongerbui nei komt. Het is mooi weer. Wees op je hoede, dat er geen donderbui na komt. — Fig. toegepast op iemand die wel eens erg kan bulderen, al gedraagt hij zich ook wel eens heel lief.

Dêr 't hy komt, dêr komt er wis. Waar hij komt, daar komt hij zeker. Van een degelijk persoon, die niets ten halve doet.

Hy is út 'e rein yn 'e drip komd. Hij is uit den regen in den drup gekomen; zijn toestand is verergerd inplaats van verbeterd.

Dy 't onder leit komt wol wer ris boppe. Wie (van twee vechtenden) onder ligt komt wel weer eens boven. De kansen keeren wel eens.

Fen in nau ears komt nooit in rûm firt. Van een nauwen aars komt nooit een ruime veest. (Oud). Van een gierigaard is geen mildheid te verwachten.

Hy komt fen alle merken wer thús. Hij komt van alle

markten weêr naar huis terug — evenals een onverkoopbaar stuk vee. Hij is nergens gewild.

Hwa 't dy man foarby komme wol, moat bytiid opstaan. Wie dien man te slim af wil zijn, moet vroeg opstaan, zeer schrandr en geslepen zijn.

Fen rêst komt roaste. Van rust komt roest.

As dat âld gebou omfalt scil der hwet komme to stien-skienmeitsen. Wanneer dat oud gebouw omvalt zal er iets te doen komen met steen-afbikken. Als die oude rijkard sterft zullen er velen erven.

As der saun Sneinen yn in wike komme. Als er zeven Zondagen in eene week komen — zal dit of dat gebeuren — dus nooit.

As de sleet er út is komt de sloai er yn. Wanneer de aftrek (eener koopwaar) ophoudt verlaagt men den prijs, verkoopt men ten slotte tegen alle prijzen. Ook gezegd van een meisje, dat, geen aanzoek van vrijers meer krijgende, veel minder kieskeurig wordt dan zij vroeger was, en des noods den eersten den besten neemt, dien zij krijgen kan.

Hwet dêrfen komt wol ik for in sintes bôltsje wol great bringe. Wat daarvan komt (daaruit zal voortspuiten) wil ik voor een cents broodje wel opkweeken. Minachtend gezegd van een echtpaar dat men als onvruchtbaar beschouwt.

Hy komt op in opmakke bêd to lizzen. Hij komt op een opgemaakt bed te liggen. Hij aanvaardt een gevestigde solide zaak.

kop.

It is altyd hyp hop op syn kop. Hij wordt altijd bekeven.

Ik wol dy de kop net yn 'e skette lizze. Ik wil u het hoofd niet in den schoot leggen.

Hy set my in kroane op 'e kop. Hij zet mij een schandekroon op het hoofd.

Hy nimt my de kroane fen 'e kop. Hij ontrooft mij mijn eer.

Hy hâldt de kop er foar. Hij houdt den kop er vóór, hij trotseert de overmacht.

Dêr me sels net kom wîrdt yen de kop net klaud.

Waar iemand zelf niet komt wordt hem zijn hoofd niet gekrabbd. Zie **holle**.

Hy het dúbeld fel foar de kop. Hij heeft een dubbel vel op zijn voorhoofd; hij is brutaal en schaamteloos.

De kop er mar wer by skoerre. Het hoofd er maar weer bij halen, nieuwen moed grijpen.

Dat giet oer 'e kop. Dat gaat over den kop, op die handelswaar wordt 100 % gewonnen.

Hy giet oer 'e kop. Hij gaat bankroet.

As Sint Laurens de kop goed stiet, den hálde wy goed waer. Is het op St. Laurensdag (10 Aug.) goed weer, dan wil dit aanhouden.

Dat kin 'k net klear krije al gean 'k op 'e kop stean. Ik kan daar niet klaar mee komen al ga ik op mijn hoofd staan.

Der is kop noch stirt oan te finen. Daar is kop noch staart aan te vinden. Eene verwarde zaak. Ook zinlooze wartaal.

kou.

By forgreating wirdt in kou gâns in beest. Door vergrooting (overdreven voorstelling) wordt eene koe een heel groot beest. Tegen een bluffer.

In rier is gjin folsleine kou. Een vaars is geen volwassen koe. Vgl. Dl. II, 361a.

Smoarge kij moat me mei rizen biezems ôffeije. Vuile koeijen moet men afvegen met bezems van berkenrijs — met geen zachtere.

Men wol de kou (kat) ris út de kërsebeam fällen sjen. Men wil de koe eens uit den kerseboom zien vallen, afwachten hoe 't zaakje zal loopen.

Men jowt gjin kij mei hoarnen wei. Men schenkt geene geene koeijen met hoornen weg. Iets van degelijke waarde, wat men zelf best kan gebruiken, schenkt men niet weg.

In kou op in keal tajaen. Eene koe op een kalf toegeven. De kosten, die men op iets heeft, bedragen meer dan de koopwaarde.

Hy sjucht as in kou yn 'e poarte. Hij ziet als eene koe in de poort; dom verbaasd.

Nou is jimme kou melts. Nu is uwe koe melkgevend. De kostwinning is in vollen gang.

De jonge kij meltse nei ús ta, de áldes fen ús ôf. De jonge koeien melken naar ons toe (worden steeds voordeeliger), de oude van ons af (worden steeds nadeeliger).

In kou skyt yn ienkear safolle as in ljurk yn 't hele jier. Eene koe schijt in eens zooveel als een leeuwrik in een geheel jaar.

Syn kij mige málke en skite bûter. Zijne koeien pissen melk en schijten boter. — Het gaat hem altijd voorspoedig.

Gjin aardiger gúd as in trêdkeals kou en in jong fromminske. Geen aardiger goedje dan eene jonge melkkoe en een jonge vrouw (of meisje).

krije.

Hy kriget in fodskoering. Hij krijgt eene strenge berisping. Stadfr. Hy krijt in útskuring.

Alle foardeel kin 'k net krije en alle skea past my net. Alle voordeel kan mij niet ten deel vallen en alle schade voegt mij niet.

Hy kriget it lêste yn't rib. Hij krijgt het laatste in de ruif; zijn afscheidsmaal.

Men kriget (fangt) ek wol ris mirden yn rottetfallen. Men krijgt (vangt) ook wel eens bunsings in rattenfallen. Een leepd wordt ook wel eens gefopt.

Hy kriget fen't stegerjen allike folle as fen't mitseljen. Hij ontvangt voor het steigeren evenveel als voor het metselen, wordt voor bijwerk even zoo duur betaald als voor 't hoofdwerk.

Hy kriget ribbesmoar mei pyn-oalje. Hij krijgt ribben-smeer met pijnolie = een pak slagen.

Frije om de mem om de dochter to krijen. Bij de moeder vrijen om de dochter te verwerven.

As men in nij skjirke krige het wol men ek ris knippe. Wanneer men een nieuw schaartje gekregen heeft wil men ook eens knippen. Overdr. Is men in nieuwe omstandigheden geplaatst, dan wil men zich daarin ook eens laten gelden.

Dy't in oar swart meitse wol kriget sels smoarge fingers. Wie een ander zwart wil maken krijgt zelf vuile vingers. Wie een ander belastert kan zich zelf schande (en schade) berokkenen.